

Δα' τὸν μαθητὴν ἔχει ἐκείνον ἑξακοσίην
χρονία

Η. Τ. Π.

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ

1586

ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ

“ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΝ,, ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ ΤΟ 1608

ΕΠΙ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Β΄.

(Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ὁρθοδοξίας»)

ΣΤΑΜΠΟΥΛ

1948

ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ "ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΝ,, ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ ΤΟ 1608

ΕΠΙ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Β΄

ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ

“ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΝ,, ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ ΤΟ 1608

ΕΠΙ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Β΄.

(Ανατύπωσης ἐκ τῆς «Ὁρθοδοξίας»)

ΣΤΑΜΠΟΥΛΑ

1948

ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ

“ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΝ” ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ ΤΟ 1608

ΕΠΙ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Β΄.

(*) Αποσπάσματα εκ τῆς «Ορθοδοξίας»

ΛΥΟΠΜΑΤΣ

8481

— 1 —

ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ “ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΝ,” ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ ΤΟ 1608

ΕΠΙ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Β΄.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ τῶν Παρισίων ὑπάρχουν πολλά χειρόγραφα πολύτιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἀνατολῆς καθόλου. Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ κατὰ τὸ πλεῖστον προέρχονται ἀπὸ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀπὸ διάφορα ἄτομα. Μεγάλην συλλογὴν τοιοῦτων χειρογράφων ἔκαμαν οἱ ἀντιπρόσωποι (πρεσβευταὶ) τοῦ Λουδοβίκου 14ου καὶ τοῦ προκατόχου του ἐν Τουρκίᾳ (εἰς τὴν πόλιν). Ὡς ὄργανον δὲ τῆς τοιαύτης συλλογῆς ἑλληνικῶν χειρογράφων μεταξύ ἄλλων ἐχρησιμοποιήθη μὲ πλουσίαν ἀπόδοσιν ὁ Ἕλληνας κληρικὸς ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ ρήτωρ, συμπαθῶν τοὺς καθολικούς, ἀκμάσας κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα. 1) Μελετήσας ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον εἰς τὴν εἰρημένην βιβλιοθήκην εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσω τὸν πλοῦτον τοῦτον—προελθόντα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆν χώραν μας—τῶν χειρογράφων. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων ὑπάρχουν καὶ γαλλιστὶ γραμμένα χειρόγραφα—ὡς τὸ τοῦ La Haie, de Nointel καὶ ἄλλων—τὰ ὅποια μᾶς δίδουν πληροφορίας χρήσιμους διὰ τὴν ἐξακριβωσιν ἐκφάνσεών τινων τῆς ζωῆς τοῦ Πατριαρχείου μας.

Ἐν χειρόγραφον γαλλικὸν — τοῦ ὁποίου μερικὰ ἀποσπάσματα ἐδημοσιεύθησαν — εἶνε καὶ τὸ τοῦ Γάλλου Julien Bordier ἀρχηγοῦ τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Γάλλου ἐν τῇ πόλει τῶν Σουλτάνων πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Jean de Gontaut-Biron βαρῶνου τοῦ Salignac. Τὸ χειρόγραφον αὐτὸ φέρει ἀριθμὸν 18076, ἀνήκον ἄλλοτε εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ (Saint-Germain τῶν Παρισίων). Ἐκτὸς τοῦ ἀποσπάσματος τῆς λειτουργίας, περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται εἰς τὴν μελέτην αὐτήν, καταχωρίζονται καὶ ἄλλα ταξίδια καὶ παρέχονται καὶ ἄλλαι πληροφορίες. Ἡ ἀφήγησις αὐτὴ λ. χ. (Relation d'un voyage en Orient*) τοῦ Bordier περι-

1) Ὁ θέλων νὰ μάθῃ σχετικῶς πολλὰ διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῶν χειρογράφων ἄς εἴψῃ ἐν βλέμμα εἰς τὸν πρῶτον κυρίως τόμον τῆς Φωτειοῦ Βιβλιοθήκης μου.

*) Ἐν τμήμα τούτου, τὸ ἀφορῶν τὸν Πόντον, ἐδημοσιεύθη ἑλληνιστὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου πρῶην Ἀθηῶν κ. Χρυσάνθου. Ἀθῆναι, 1934, ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ σι' τόμου τῶν Ἀρχαίων Πόντου.

λχμβάνει καὶ περιγραφὴν τῶν καθολικῶν ναῶν τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου μανθά-
νομεν ὅτι ὁ περιφημότερος τότε καθολικὸς ναὸς ἦτο ὁ τοῦ Ἁγίου Φραγ-
κίσκου (Saint-François), εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἐκκλησιάζοντο οἱ καθολικοὶ
πρεσβευταὶ κατὰ τὰς ἐπίσημους ἑορτάς. Εἰς τὴν ἰδίαν περιγραφὴν τῶν κα-
θολικῶν ναῶν εὐρίσκομεν καὶ τὴν ἀκόλουθον πληροφορίαν ἢ καθολικὴ
ἐκκλησία τῶν Λαζαριστῶν τοῦ St Βενοίτ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο ἐγκατα-
λελειμμένη καὶ κατείχετο ἢ μᾶλλον ἦτο εἰς τὰς χεῖρας μερικῶν δυστυχισμέ-
νων ἐλλήνων ἱερέων (en main de quelques ravines prêtres grecs), καὶ ὡς
ἐκ τούτου ἦτο σχεδὸν ἐρημος ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῶν. Ὅταν ἦλθε τὸ
1605 ὁ πρεσβευτὴς βαρῶνος de Salignac, ἀδεία τοῦ βασιλέως, συνεχίζει
ἢ ἀφήγησις, Ἐρρίκου τοῦ Δ', ἔφερον ἐδῶ τοὺς Ἰησοῦτας (1607), οἱ ὁποῖοι
κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σεβαστιανοῦ, κα-
τόπιν ὅμως, ἀναλαβόντες τὴν διδασκαλίαν τῆς νεολαίας, κατέλαβον τὴν
ἐκκλησίαν τοῦ St Βενοίτ, τὴν ὁποῖαν μὲ τὰς διαρκεῖς προσπάθειάς τοῦ
de Salignac, ἀνεκαίνισαν καὶ διεκόσμησαν ὅπως ἔπρεπε.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ χειρογράφου τὸ ἐνταῦθα δημοσιευόμενον ἀφορᾷ
μίαν πατριαρχικὴν λειτουργίαν τελεσθεῖσαν εἰς τὸν ἐν Γαλατᾶ ναὸν Πανα-
γίας τῆς Χρυσοπηγῆς τὸν Μάϊον τοῦ 1608, πατριαρχεύοντος Νεοφύτου τοῦ
B'. Εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτὴν παρέστη προσκληθεὶς καὶ ὁ εἰρημένος
πρέσβυς μεθ' ὅλου τοῦ προσωπικοῦ του τῆς πρεσβείας. Πρὶν νὰ ἀναλύσω
τὰ τῆς πατριαρχικῆς αὐτῆς λειτουργίας—τελεσθείσης ἄνευ συνοδείας ἀρ-
χιερέων—θὰ ἐξετάσω ποῖος ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς, ποῖος ὁ Νεόφυτος ὁ B',
ποῖαι αἱ σχέσεις του μὲ τὸν ξένον ἐκείνον καθολικὸν διπλωμάτην καὶ ποῖος
ὁ ναὸς τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ γαλλικὴ οἰκογένεια Γκωντῶ εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ
τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Εἶχε κτήματα, κατὰ τὸ τότε ἰσχύον σύστημα, ὑπὸ
τὴν ιδιότητα χωροδεσποτῶν (Seigneurs καὶ Seigneurie) εἰς τὴν κωμόπολιν
Μπιρόν (Biron). Ὁ ἄξιος λόγος ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἦτο ὁ
Pons de Gontau, βαρῶνος τοῦ Biron ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ Ζ'
(1470-1498). Ὁ ἀπόγονος τοῦ οἴκου αὐτοῦ Ἀρμάνδος Biron (βαρῶνος
τοῦ Μπρόν) διέπρεψεν ὡς στρατάρχης τῆς Γαλλίας (maréchal) ἐπὶ τοῦ
Ἐρρίκου τοῦ τετάρτου (1582-1610). Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρμάνδου Κάρολος,
ὡσαύτως στρατάρχης καὶ συνοδὸς καὶ συνεργάτης τοῦ μεγάλου βασιλέως
τῆς Γαλλίας, ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ φίλου του μονάρχου, ἀπεκεφαλίσθη
εἰς τὰς Βερσαλλίας τὸ ἔτος 1602. Ἀδελφὸς τοῦ Καρόλου κατὰ πᾶσαν
πιθανότητα ἢ μᾶλλον βεβαιότητα εἶνε ὁ κατὰ τὸ 1604 ἀποσταλεὶς εἰς
τὴν πόλιν ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου Δ' Ἰωάννης ντε Gontaut-Biron βαρῶνος
τοῦ Salignac (χωρίου τῆς ἰδίας περιοχῆς Biron Périgord, σημερινῆ Dor-
dogne, πρὸς βορρᾶν τῆς Guyenne). Καθὼς ὁ ἀδελφὸς του καὶ ὁ Jean ἦτο

λίαν ἀφωσιωμένοις εἰς τὸν ρηθέντα Γάλλον βασιλέα, μείνας πιστὸς μέχρι
τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Ἐρρίκου Δ', δολοφονηθέντος ὡς γνωστὸν ὑπὸ
τινος φανατικοῦ προτεστάντου (τοῦ Ἐρρίκου ἀπαρνηθέντος τὴν προτεσταν-
τικὴν θρησκείαν καὶ ἀσπαθέντος τὴν καθολικὴν). Τὸν θάνατον τοῦ βασι-
λέως ἔμαθεν ὁ βαρῶνος de Salignac διατελῶν ἐνταῦθα πρεσβευτὴς τῆς
Γαλλίας. Τοσοῦτον δὲ ἐλυπήθη εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ θανάτου τοῦ Ἐρρίκου
ὥστε πρὸς διασκέδασιν τῆς θλίψεώς του ἐπεχείρησεν ἐκδρομὴν εἰς τὰ
λουτρά τῆς Προύσης, τὰ ὁποῖα ὁ περιγράφας τὸ ταξίδιον αὐτὸ καὶ τὴν
εἰς Γαλατᾶν πατριαρχικὴν λειτουργίαν Julien Bordier, συγγέει μὲ τὰ
λουτρά τῆς Γιάλολβε, ἴσως τότε ἄγνωστα 2). Σπανίως βλέπει κανεὶς
τοιαύτην ἀφοσίωσιν πρὸς βασιλέα ἑποῖαν ἔδειξεν ὁ πρεσβευτὴς ἐκεῖνος
πρὸς τὸν κύριόν του.

*Ποῖος ὁ πατριάρχης Νεόφυτος Β' καὶ ποῖαι αἱ σχέσεις του μὲ
τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν;* Εἰς τὴν Νομικὴν Συναγωγὴν τοῦ Δοσιθέου
(φύλλον 181β) εὐρίσκομεν ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Ἀθηνῶν Σαμουὴλ φέρον
χρονολογίαν 3 Ἀπριλίου 1602. Λόγος γίνεται εἰς αὐτὸ περὶ τῆς ἐκλογῆς
τοῦ Νεοφύτου Ἀθηνῶν ὡς οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἐπειδὴ ὅμως προστί-
θεται ἢ φράσις «ἵνα μὴ ἐπὶ πολὺν διαμένῃ ἀπροστάτετος ἢ μητρόπολις
Ἀθηνῶν», ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι μερικοὶ μῆνες ἐπέερασεν ἀπὸ τὴν
ἐκλογὴν τοῦ Νεοφύτου ὡς πατριάρχου μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου του.
Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι σώζονται ἔγγραφα (ἀντίγραφα ὑπομνημά-
των ἀρχιερατικῶν ἐκλογῶν εἰς τὴν ἰδίαν Συναγωγὴν) φέροντα ὡς μῆνα
χρονολογίας ὄχι μόνον Μάρτιον, ἀλλὰ καὶ Φεβρουάριον, μετὰ θετικότητος
ἠμπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ πρώτη πατριαρχεῖα τοῦ Νεοφύτου Β' ἤρ-
χισεν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1602 μέχρι τῶν μέσων Ἰαννουαρίου 1603 3).
Τὸ δεύτερον ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ 15 Ὀκτωβρίου 1607 μέχρι Ὀκτ. 1612. Ὁ
Νεόφυτος, καθὼς φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα (ἀλληλογρα-
φίαν) τῶν Ἰησοῦιτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀθανασίου Ρή-
τορος τὰς ὁποίας (μᾶλλον μέρος αὐτῶν) ἐδημοσίευσεν ἀπὸ χειρόγραφον τῆς
Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, εἰς τὴν Φωτιεῖόν μου Βιβλιοθήκην 4),
ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα ἐκείνην τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν τῆς Μεγάλης Ἐκ-

2) Ἐχω ἀνά χεῖρας καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο τοῦ χειρογράφου. Τὴν ἀντιγρα-
φὴν τῶν χειρογράφων αὐτῶν ἔκαμεν ὁ ἐν Παρισίοις προϊστάμενος τῆς Ἑλληνικῆς
Κοινότητος φιλόπονος Ἀρχιμ. Παρθένιος Πολάκης. Τὸν εὐχαριστῶ καὶ δημοσίε-
υα διὰ τὸν εὐγενῆ αὐτὸν κόπον.

3) Βλέπε ἐμὴν Φωτιεῖον Βιβλιοθήκην Α' σ. 299. Σάρδεων Γερμανοῦ Συμβο-
λαὶ εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Καταλόγους Α' σ. 87—92.

4) Μέρος Α' εἰς διάφορα τμήματα σ. 6, 7, 8, 10, 13, 14, 73, 76, 77, 81, 84—86,
125, 158, 159, 160, 209 καὶ Β' 33.

κλησίας, ἡ ὁποία συνεπάθει τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀναμένουσα ἀπὸ τοὺς Καθολικοὺς κάποιαν ἀνακούφισιν ἀπὸ τῶν δειῶν εἰς τὰ ὅποια ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἦσαν τότε βυθισμένα ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Γένος μας. Ἄλλοι πάλιν κληρικοὶ ἀνέμενον προστασίαν ἀπὸ μέρους τῶν Προτεσταντῶν. Εἰς μονογραφίαν τὴν ὁποίαν ἔγραψα διὰ τὸν βίον καὶ τὴν δράσιν τοῦ Φιλίππουπόλεως Νεοφύτου ἐσημείωσα καὶ τὰ ἐξῆς: «δυστυχῶς ἡ κατάστασις γενικῶς εἰς τὸ κλῆμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου εἶχε δημιουργήσῃ τότε δύο ρεύματα, οὐχὶ προσχωρήσεως εἰς τὸ καθολικὸν ἢ τὸ προτεσταντικὸν δόγμα, ἀλλὰ προσεγγίσεως καὶ ἐκλιπαρήσεως προστασίας πρωτίστως πολιτικῆς, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον οἰκονομικῆς ἢ ἀπὸ μέρους τῶν Καθολικῶν ἢ ἀπὸ μέρους τῶν Διαμαρτυρομένων. Τοῦ δευτέρου ρεύματος ἐπίσημος ἐκπρόσωπος κατὰ τὸν 17. αἰῶνα ὑπῆρξεν ὁ διάσημος Κύριλλος ὁ Λούκις. Τοῦ πρώτου *Νεόφυτος ὁ Β΄*, ὁ Ἰωαννίκιος, ὁ Β΄, καὶ πρὸ πάντων—καὶ αὗτος ὑπὸ ἄλλην μορφήν καὶ ἔννοιαν—ὁ ἀπὸ Βεροῦσίας Κύριλλος». (σ. 12, 13). Μεταξὺ τῶν ἄλλων πρέπει νὰ κατατάξωμεν καὶ τὸν Πατριάρχην Τιμόθεον, ἀνδρα ἐνόητον καὶ εὐσεβῆ κατὰ τὴν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον. Ὁ Ἰάκωβος Γνώλτερ (Ἰησοῦιτης) περὶ τοῦ Νεοφύτου ἐκφράζεται ὡς ἀκολουθῶς: «Neophytus, vir vere catholicus, quem mense Octobri anni 1612 expulit Cyrillus Alexandriae ἐπιτηρητής». Κατὰ Μάιον τοῦ 1613 ἐπινεφθέντες οἱ Ἰησοῦιται τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Νεόφυτον ἔγραφον τὰ ἐξῆς πρὸς τὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματός των Aquaniva: «Neophytum expatriarcham intimum societatis amicum visitavimus et successorem ejus Timotheum». (Ἐπεσκέφθημεν τὸν πρῶτον πατριάρχην Νεόφυτον εἰκειότατον φίλον τῆς ἀδελφότητος (τῷ τάγματός δ.λ.δ. τῶν Ἰησοῦιτῶν). Οἱ Ἰησοῦιται οἱ ὅποιοι ἐπεσκέφθησαν τοὺς δύο πατριάρχας εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους, ὡς εἶδμεν, ἔφερον εἰς τὴν πόλιν ὁ βαρῶνος de Salignac, πρεσβευτῆς τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων Ἐρρίκου τοῦ Δ΄. Ὁ συντάκτης τοῦ χειρογράφου ἀνέφερε καὶ μερικὰ ὀνόματα τῶν ἐπισημοτέρων Ἰησοῦιτῶν τοῦ 1607. Francois de Camillac, ἡγούμενον τῆς ἀποστολῆς, Guillaume Leveque, Charles Coby, πατέρες, Laiz Claude Coulas, καὶ Estienne Vieu ἀδελφοὶ (frères).

Ἄν κανεὶς περιορισθῇ εἰς τὰ γραζόμενα τῶν Ἰησοῦιτῶν δι' ἃ,τι ἀφορᾷ τὰ αἰτήματα τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου καὶ ἄλλων πατριαρχῶν θὰ τοὺς ἀδικήσῃ. Εἶναι γνωστὰ αἱ τάσεις τῶν καθολικῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν Ἰησοῦιτῶν πρὸς παραμόρφωσιν προσώπων καὶ πραγμάτων συμφῶνως πρὸς τὰς ἐπιδιώξεις των.

Ἄφ' ἑτέρου πάλιν, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς διπλωμάτας τῶν καθολικῶν χω-

5) Φωτίειος Βιβλιοθήκη Α΄ 7 καὶ 8 καὶ σημ. 14, ὅπου ὄλαι αἱ παραπομπαί.

ρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωρίζομεν ὅτι πολλάκις ἐνήργουν περισσώτερον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν θρησκευτικῶν ὠφελημάτων παρὰ πολιτικῶν 6).

Κατόπιν τῶν ὡς ἄνω πληροφοριῶν δὲν δυσκολεύεται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐννοήσῃ διατί ὁ πρεσβευτῆς τῆς Γαλλίας βαρῶνος Salignac προσεκλήθη κατὰ τὸ 1608 εἰς τὴν λειτουργίαν τὴν τελεσθεῖσαν κατὰ Μάιον μῆνα εἰς τὸν ναὸν τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ.

Ποία ἡ ἐκκλησία Παναγία ἢ Χρυσοπηγή; Πρὸ τοῦ 1608 μείνα περι τοῦ ναοῦ Χρυσοπηγῆς γίνεται ὑπὸ τοῦ κληρικοῦ Μαξίμου Μαργουνίου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1584 ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν διέμεινεν εἰς Χρυσοπηγὴν ἀναμένων τὴν χειροτονίαν του εἰς ἐπίσκοπον Κυθήρων. Ὀνομάζει δὲ αὐτὴν «σεβασμίαν μονὴν τῆς κυρίας τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ». Κατόπιν—ἴσως περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος—ἐγινε ναὸς ἐνοριακός. 7) Ἦτο Παναγία ἢ «Χρυσοπηγή». Ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος Καραμπεϊνικῶφ ἀναφέρεται «Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου», ἦτο δὲ ὁ ἐπισημότερος ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ Γαλατᾶ. «Εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν, καθὼς σημειῶνω εἰς τὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην (σελ. 44 σημ. 48), ἐλειτούργει ἐνίοτε καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ μαρτυριῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ 17. αἰῶνος.»

Ὁ Πατερᾶκης σημειώνει μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Γαλατᾶ κατὰ τὸ 1604 πρῶτην τὴν Χρυσοπηγὴν. Ἄν κατὰ τὸ 1593—χρονολογίαν τῆς συντάξεως τοῦ καταλόγου τοῦ Τρύφωνος—ἦτο μονή, θὰ ἐσημειώνετο εἰς τὸν κατάλογον τῶν μονῶν, συμφῶνως πρὸς τὴν τάξιν τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ Τρύφων.

Κατὰ τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος προϊστάμενος ἱερατικῶς τῆς Ἐκκλησίας Παναγίας τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ ὑπῆρξεν ὁ Μεθόδιος ὁ Μορώνης, ὁ ὁποῖος κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1646 ἐξελέγη μητροπολίτης Ἡρακλείας, τὸ δὲ 1668 οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Τὸ ὑπόμνημα τῆς εἰς μητροπολίτην Ἡρακλείας προαγωγῆς του, καταχωριζόμενον εἰς τὴν Νομικὴν Συναγωγὴν (φύλλον 227) περιέχει καὶ τὰς ἐξῆς λέξεις: «πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν πανοσιώτατον καὶ λογιώτατον ἐν ἱερμονάχοις καὶ πνευματικοῖς κύρ **Μεθόδιον τὸν προεστὸν τῆς Χρυσοπηγῆς**».

Εἰς κατάστιχον τῶν Κιουρεκτσίδων τοῦ 1648, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Μ. Γεδεών, ἀναγινώσκομεν «ἡ ἐνορία τῆς Παναγίας Χρυσοπηγῆς». Εἰς τὸ τοῦ 1683 συναντῶμεν πρῶτην ἐνορίαν τοῦ Γαλατᾶ «ἐνορία τῆς Χρυσοπηγῆς». Δὲν ἀπαντῶμεν ἐνορίαν Χρυσοπηγῆς εἰς τὸν κατάλογον (μετὰ τὸ

6) Βλέπε ἐμὴν μονογραφίαν περὶ Φιλίππουπόλεως Νεοφύτου σ. 11.

7) Φωτίειος Βιβλιοθήκη σ. 42, 43, 44, καὶ σημ. 48.

1696). «αἱ ἐκκλησίαι τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ «ἐνθα κουτεῖα τοῦ Ἁγίου Τάφου». Ἐκεῖ εὐρίσκομεν μόνον καὶ τὰς σήμερον ὑπαρχούσας τέσσαρας ἐκκλησίας τοῦ Γαλατᾶ. 8). Κατὰ τὸ 1660 ἐκάησαν τρεῖς ἐκκλησίαι τοῦ Γαλατᾶ, ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Δ', ἤτοι τῆς Χρυσοπηγῆς, τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ἐλευούσης 9). Ὁ τότε βεζίρης, κατὰ τὴν ἰδίαν ἀφήγησιν, ἐπιτηδείως κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ αὐτοκρατορικὸν ὄρισμὸν δυνάμει τοῦ ἑποικοῦ ἄλλαι μὲν ἀνακτισθεῖσαι—διότι εἶχε γίνῃ συγχρόνως πυρκαϊὰ καὶ εἰς τὸ Κοντοσκάλιον καὶ ἐκάησαν καὶ ἐκεῖ Ἐκκλησίαι καὶ μάλιστα ἐπτὰ—ἐκρημνίσθησαν, ἄλλαι δὲ τελείως μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια, τῆς σκαπάνης συμπληρωσάσης τὸ ἔργον τῆς πυρκαϊᾶς. «Κρημνίζει ὁ βεζίρης ἐκ βάρων τὰς Ἐκκλησίας ἐκεῖνας τῆς Πόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ καὶ πωλεῖ τοὺς τόπους εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἔγιναν τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἀγαρηνῶν κτήματα καὶ κατοικεῖσαι, πλὴν τῆς Ἐλπίδος ὅπου ἔγινεν ὕστερον καὶ τῆς Χρυσοπηγῆς ὅπου ἡγοράσαμεν ἡμεῖς (ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος) τῷ ἁγίῳ τάφῳ». (Κεραμέως Παπαδοπούλου, Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας Ἀνάλεκτα τόμ. Α', σ. 281). Ὡστε καὶ ἡ Χρυσοπηγὴ ἡγοράσθη ὡς οἰκόπεδον μᾶλλον, καὶ ἐπομένως κατὰ τὸ 1678, ὅταν γίνεταί λόγος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 57 διαζύγιον καταχωριζόμενον εἰς τὰς πράξεις διαζυγίου τοῦ κώδικος Ε' τοῦ ἐνταῦθα ἁγιοταφίτικοῦ Μετοχίου—δημοσιευθείσας ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὸν δεῦτερον τόμον τῆς Φωτιεῖου Βιβλιοθήκης περὶ Χρυσοπηγῆς, ἐξ ἧς προήρχετο ὁ διάδικος, πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὴν οὐχὶ ὡς ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὡς ἐνορίαν. Τὸ ἴδιον πρέπει νὰ σκεφθῶμεν καὶ ὡς πρὸς τὸ προμνησθὲν κατάστιχον τοῦ 1683.

Κατὰ τὸ σημεῖωμα τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Δ'. «κατὰ τὸ ἔτος 1696 Ἀπριλίου κ'. Ξημερώνοντας σάββατον, ἔγινεν μέγας ἐμπρησμός εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ ἐκάησαν αἱ ἐξ Ἐκκλησίαι, ἡ Καφατιανή, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ὁ Χριστὸς τῶν Μποστάνιων (ὁ σημερινὸς ναὸς τοῦ Χριστοῦ τοῦ Γαλατᾶ), ὁ Χριστὸς τοῦ Κρεμαστοῦ» 10). Δὲν ἀναφέρεται ὁ ναὸς τῆς Χρυσοπηγῆς ὡς ὑπάρχων πρὸ τοῦ 1696 καὶ μετὰ τὸ 1660. Ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν μαθάνομεν ὅτι ἐν ἔτος μετὰ τὴν πυρκαϊάν αὐτὴν (1696) ὁ πατριάρχης Καλλίνικος ἐζή-

8) Μ. Γεδεών, Βυζαντιναὶ Ἐκκλησίαι ἐξακριβούμεναι σ. 21—27.

9) Κεραμέως Παπαδοπούλου. «Περὶ τινων ἐκκλησιῶν ἐν Γαλατᾶ Κων/πόλεως». Μόνον περὶ τῆς Ἐλπίδος ἀναφέρεται εἰς τὰ Ἀνάλεκτα ὅτι ἔγινεν ὕστερον, οὐχὶ δὲ περὶ τῆς Χρυσοπηγῆς. Ἡμερολόγιον Ἀνατολῆς 1883 σ. 235 σ. στ'. Φωτιεῖος Βιβλιοθήκη Β' 43.

10) Κεραμέως Παπαδοπούλου «Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας Α' σ. 281.

τησε νὰ ἀγοράσῃ τὸ οἰκόπεδον τῆς Χρυσοπηγῆς διὰ νὰ κτισθῇ ἐκ νέου ἡ ἐκκλησία. Ἡ ἀγορὰ ἔγινεν, ἀλλὰ ἀντὶ τῆς Χρυσοπηγῆς ἀνφοδομήθη ἡ Καφατιανή; Ἀγνοοῦμεν τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης μετastροφῆς 11).

Χρυσοπηγὴ—Παναγία—ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Κρήτην, μονὴ δ.λ.δ. πλησίον τῶν Χανίων, ἡ ὁποία λέγεται καὶ «Ζωοδόχος Πηγὴ». Ὑποθέτω ὅτι καὶ ἡ Χρυσοπηγὴ τοῦ Γαλατᾶ πιθανὸν νὰ ἦτο Ζωοδόχος Πηγὴ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθὼς ἀναφέρει ὁ Λευγκιάβιος, ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ τοῦ Βαλικλῆ ἦτο μόνον Ἁγίασμα, καταστραφέντος τοῦ Ναοῦ ἐπὶ Μουράτ καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ Βαγιαζήτ τοῦ δευτέρου, ἀποκλείεται μετάβασις ἐκεῖ πατριάρχου καὶ τέλεισι πατριαρχεικῆς λειτουργίας. Ἐκτὸς τούτου ἡ μονὴ Βαλικλῆ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὑπῆγετο εἰς τὴν μητρόπολιν Δέρκων. Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸν νὰ ἐτελεῖτο ἡ πατριαρχικὴ λειτουργία κατ' ἔτος εἰς τὸν ναὸν τῆς Χρυσοπηγῆς Γαλατᾶ κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου. Ὁ Bordier γράφει «περὶπου Μάϊου», ἔχει δὲ ὑπ' ὄψιν τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον προηγούμενον τότε κατὰ 10 ἡμέρας τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ἐὰν καθάριζε τὴν ἡμερομηνίαν, ὅα ἡδύνατο νὰ εὐρεθῇ μὲ ὑπολογισμοὺς ἂν πράγματι ἡ λειτουργία ἐτελέσθη τότε κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου. (Διὰ τὰ περὶ Βαλικλῆ, ἐπ. Βυζαντιοῦ Κ/πολις Α' σ. 337). Εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Bordier χρησιμοποιοῦται πρὸς δῆλωσιν τοῦ τόπου τῆς Ἐκκλησίας Χρυσοπηγῆς ποτὲ μὲν ἡ λέξις Γαλατᾶ ποτὲ δὲ ἡ λέξις Πέρα. Περαιτικὰς ὀνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ «τὰς ἀπέναντι τοῦ ἄστεως (πόλεως) κειμένας ἐκκλησίας» 13).

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως τοῦ Bordier σημειώνεται «ἀνήλθομεν εἰς τὸ Πέραν». Πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέραν διάστημα τὸ περὶ τὸ σημερινὸν Γαλατᾶ Σεράγιον, πέραν τοῦ τεκέ (τοῦ τῦνελ τοῦ Πέραν), ὅπου κατ' ἀρχὰς ἔμενον μόνον ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, τῶν Φράγκων. Ἦδη ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν εἰς τὸν ἄνωθεν τοῦ Γαλατᾶ λόφον ὑπῆρχον ἀμπελώνες. Ὁ πρέσβυς τῶν Γάλλων ἐσημείωνεν εἰς τὰ ἐκεῖ ἐκδιδόμενα ἐγγραφὰ του ὡς προερχόμενα ἀπὸ des Vignes de Féra 14).

Ὁ συντάκτης τοῦ ὑπὸ μελέτην χειρογράφου Γάλλος μᾶς παρέχει μερικὰς πληροφορίας—εἰς τὴν διήγησιν περὶ τῶν καθολικῶν ναῶν τοῦ Γα-

11) Μ. Γεδεών, «Ἐκκλησίαι Βυζαντιναί» σ. 31, 32.

12) Μ. Γεδεών ἐνθ. ἀν. σ. 78—84. Βλέπε καὶ τὰ σχετικὰ εἰς τὴν Φωτ. Βιβλιοθήκην Β' σ. 43 κ. ε.

13) Μ. Γεδεών ἐνθ. ἀν. σ. 18 καὶ 76. Καὶ Σκ. Βυζαντιοῦ «Κωνσταντινοῦ-πολις» Β. σ. 35.

14) Ἄλλοι πρεσβευταὶ, ἰδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 15' αἰῶνος, διέμενον εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς διαμένων περὶ τὸ Τσεμπερλή Τὰς καὶ Τσαρσὴ καποῦ (τὸ foruip τοῦ Μ. Κων/τινοῦ ἐπὶ Βυζαντινῶν) ἐκκλησιαζέτο εἰς τὸν ναὸν

λατᾶ—περὶ τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ Γαλατᾶ τὸ ὅποιον κατοικεῖτο ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων. Ἀφηγείται ὅτι κατοικοῦν πολλοὶ Γάλλοι καὶ ἔτι οἱ ξένοι, οἱ Εὐρωπαῖοι, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει γενικῶς Φράγκους, προτιμῶν κυρίως ὡς τόπον κατοικίας τὴν συνοικίαν Γαλατᾶ τὴν ὀνομαζομένην Μπεζεστένη καὶ Στοά (loge). «Τὸ περὶ τὸν Τοπχανέν διαμέρισμα κατοικεῖται ὑπὸ ἐντοπίων Γραικῶν, δ.λ.δ. «σχισματικῶν», καὶ ὑπὸ πολυορθῶν Ἀρμενίων».

Ὁ πατριάρχης Νεόφυτος, καθὼς καὶ οἱ προκάτοχοί του, ἐλειτούργουν εἰς τὰς ἐνορίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς μόνον τῶν, οὐχὶ δ.λ.δ. μετὰ ἀρχιερέων ἐνδημούντων. Αὐτὸ καταφαίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλας μαρτυρίας καὶ ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῆς λειτουργίας τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου γίνεται λόγος περὶ πατριάρχου καὶ ἱερέων οὐχὶ δὲ περὶ ἀρχιερέων. Ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος ἐνεδύθη τὴν ἀρχιερατικὴν του στολὴν ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ, ὅπου ἐτέθη, καθὼς γίνεται καὶ τώρα, πολυθρόνα. Ὁ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης Ἰωαννίκιος ὁ Καρατζᾶς (1761-1763) κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παύσεώς του ἐλειτούργει μόνος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ὑψωμαθειῶν διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. «Εὐρέθη», γράφει ὁ Ἄ. Κ. Ὑψηλάντης, εἰς τὴν Καραμανίαν διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἐκεῖ οὖν εὗρών αὐτὸν ὁ Τζαούσης ἀπήγαγεν ἐξόριστον εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐκπεσόντα τοῦ οἰκουμηνικοῦ θρόνου 15).

τοῦ Κοντοσκαλίου τὸν ὀνομαζόμενον «Παναγία Ἑλπίς». Ἐντεῦθεν ἡ ἐκκλησία αὕτη, καθὼς ἤκουσα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ γέροντας τῆς ἐνορίας ἐκείνης, ὀνομάζετο καὶ Μοσοκὸβ Κλιοσεσί= μοσοκόβων, Ρώσων ἐκκλησία.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος—50 περίπου χρόνια μετὰ τὴν Ἄλωσιν—κατὰ τινὰ σημείωσιν τοῦ Ἰσπανοῦ Cristobal de Villalois εἰς τὸ Πέραν ὑπῆρχον—ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἐξελάβομεν ἤδη τὸν ὄρον Πέραν, Γαλατᾶν—ὑπῆρχον 4000 ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἢ μᾶλλον οἰκίαι καὶ 10 χιλιάδες εἰς τὰ περίξ. Τί ἐννοεῖ μὲ τὰ περίξ; τὰ προάστεια καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς πόλεως τὰ κατοικούμενα τότε ὑπὸ ὁμογενῶν; Μετὰ τὴν Ἄλωσιν ἐλάχιστοι ὁμογενεῖς ὑπελείφθησαν διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἤδη ὁ Πορθητὴς ἠναγκάσθη νὰ φέρῃ ἐποίκους (σεργιούνηδες) ἀπὸ διαφόρους ἐπαρχίας. Δὲν μοὶ φαίνεται ἀκριβὴς ἡ πληροφορία τοῦ Ἰσπανοῦ ἰδίᾳ διὰ τὸ ἀκαθόριστον. Διὰ τὴν πληροφορίαν, βλέπε Ν. Yorga «Byzance après Byzance» σ. 52. Καὶ ἡ πληροφορία τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Ἄ. Κ. Ὑψηλάντης διὰ τὸν ὁμογενῆ πληθυσμὸν τῆς πόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1788 δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἀκριβής. Ἄλλως τε τότε ἐπρόκειτο περὶ συλλογῆς ἀργύρου ἀπὸ τὰς οἰκογενείας καὶ ἤθελε νὰ παραστήσῃ τὸν ὁμογενῆ πληθυσμὸν ὀλιγαριθμότερον ἀπὸ τὸν ἀρμενικόν. «Εἰς τὴν Πόλιν, γράφει, σίτισα καὶ φαμίλιαὶ Ρωμαίων μόλις νὰ εἶναι 1800 μὲ ὅλα τὰ τοῦ Καταστένου, καὶ ἀρμένικα εἶναι ὑπὲρ τὰς 5000. «Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν», σ. 703. Τὸ ζήτημα τοῦ καθόρισμου τῶν κατοικῶν μίᾳ πόλεως διὰ ἐποχὰς παλαιάς, ὅποτε δὲν ὑπῆρχον ληξιαρχεῖα καὶ στατιστικαί, εἶναι πολὺ δύσκολον.

15) «Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν» σ. 396.

Μίαν πληροφορίαν πολλοῦ λόγου ἀξίαν μῶς παρέχει ὁ συντάκτης τῆς περιγραφῆς τῆς πατριαρχικῆς λειτουργίας τοῦ Γαλατᾶ. Ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος γράφει ὅτι τὸ ἔθος τοῦ φέρειν μίτραν τοὺς πατριάρχας Κων/πόλεως εἰσήγαγεν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Κύριλλος ὁ Λούκαρις, μετατεθεὶς ἐκ τοῦ θρόνου τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς τὸν οἰκουμηνικὸν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1620, (ἐπιτηρητῆς ἐπ' ὀλίγον διορισθεὶς μετὰ τὴν δευτέραν πατριαρχεῖαν Νεοφύτου τοῦ Β' τὸ 1612). Τὸ τοιοῦτον μάλιστα ἐκάλεσεν ὁ Δοσίθεος **καινοτομίαν**. Ὁ Μ. Γεδεών γράφων εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» (1900 σ. 139, εἰς τὸ ἄρθρον: Οἱ κοσμικοὶ τίτλοι καὶ αἱ τιμαὶ τῶν πατριαρχῶν Κων/πόλεως) εἶχεν ἐκφράσῃ ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἀκριβείαν τῆς πληροφορίας αὐτῆς. Ἀγνοῶν βεβαίως τὴν ἐνταῦθα δημοσιευομένην περιγραφὴν πατριαρχικῆς λειτουργίας, περιέμεινε τὴν ἀνέυρεσιν προσωπωγραφῶν πατριαρχῶν τοῦ ιε' καὶ ιστ' αἰῶνος διὰ νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ πληροφορία τοῦ Δοσιθέου, διὰ τὸν ὅποιον ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος ἔγραψε «ἦν δὲ τις φιλομαθῆς, ἐδόκει δὲ γεγονέναι καὶ πολυμαθῆς, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν ἐξακριβούντων» 16). Ἀντὶ προσωπωγραφῶν εὐρέθη μαρτυρία αὐτόππου μάρτυρος ὁ ὅποιος σαφῶς μαρτυρεῖ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1608 ὁ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης Νεόφυτος Β' λειτουργῶν ἐφόρει μίτραν: «Puis lui fut mis (sic) la mitre sur la teste» (ἀντὶ τῆς νεωτέρας γραφῆς). Ἀπ' ἐδῶ ἐξάγεται ἐν θετικῶν συμπέρασμα ὅτι τὸ μιτροφορεῖν διὰ τοὺς πατριάρχας Κων/πόλεως εἶναι συνήθεια πολὺ ἀρχαιότερα παρ' ὅσον συνήθως νομίζεται. Θὰ εἶναι μᾶλλον συνέχισις ἐθίμου ἰσχύοντος καὶ πρὸ τῆς Ἀλώσεως.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Χειρόγραφον Γαλλικόν. Ἀριθ. 18076. Φύλλον 303.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ Ο ΟΠΟΙΟΣ ΠΑΡΕΚΑΛΕΣΕ ΤΟΝ ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΝ ΝΑ ΠΑΡΕΥΡΕΘΗ ΕΝ ΜΙΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΤΟΥ ΕΝ ΠΕΡΑΝ.

ΚΕΦ. 14.

Ὁ πατριάρχης Κων/πόλεως ὀνόματι Νεόφυτος, ἄνθρωπος πολὺ ἀξιότιμος, εὐπάραστατος, εἶχε πάντοτε ἰδιαιτέραν φιλίαν μετὰ τοῦ κυρίου πρέσβεως ἀπὸ τῆς εἰς Κων/πολιν ἀρίξεως τούτου. Κατὰ τὸ 1608 περὶ τὸν μῆνα Μάϊον ἐπεσκέφθησαν ἀλλήλους μὲ πολλὰς φιλοφρονήσεις. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ Γαλατᾶ, πανηγυρίζουν κατ' ἔτος μίαν ἑορτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν τῇ ὀνομαζομένη «Χρυσοπηγῆ», ἧτοι Fontaine d'Or.

16) Ἐκ. Ἱστορία Γ'. σ. 486.

Εἰς αὐτὴν παρίσταται κατ' ἔτος ὁ πατριάρχης καὶ λειτουργεῖ. Ὁ πατριάρχης παρεκάλεσε τὸν πρέσβυν ἕπως παραστῆ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν εἰρημένην λειτουργίαν. Μετέβη ἐκεῖ μεθ' ὅλης τῆς ἀκολουθίας του. Ἡ ἐκκλησία ἦτο μικρὰ καὶ χαμηλὴ, μὴ ἐπιτρεπόντων τότε τῶν κρατούντων ἀνοικοδόμησιν μεγάλων ἐκκλησιῶν, οἷας εἶχον οἱ Ἕλληνας ἄλλοτε κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγαλείου των. Ἐλθὼν λοιπὸν ὁ πρέσβυς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐτοποθετήθη εἰς θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀξίωμα του. Ὁλίγον κατόπιν ἔφθασε καὶ ὁ πατριάρχης. Δύο ἄνθρωποι τὸν ἔφερον ἐπὶ πολυθρόνας τὴν ὁποῖαν ἐτοποθέτησαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυρίως ναοῦ, ὅπου καὶ ἔμεινεν καθήμενος εἰς τὴν πατριαρχικὴν του θέσιν μέχρις οὗ ἐνεδύθη τὴν ἀρχιερατικὴν του στολὴν καὶ ἤρχισεν ἡ λειτουργία. Ὁλόγυρά του ἐστέκοντο ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἱερεῖς, ἐνδεδυμένοι μὲ ἀρκετὰ ὠραῖα ἐκκλησιαστικὰ ἄμφια. Οὗτοι ἤρχισαν ἀπαγγέλλοντες μερικὰς μικρὰς εὐχὰς ἔχοντες πέριξ των σταυροὺς, μανουάλια καὶ ἄλλα ἀπαιτούμενα διὰ τὴν θείαν ἱερουργίαν. Εἰς ἱερεὺς μὲ μεγάλην εὐλάβειαν καὶ φιλοφρονήσεις ἀφῆρσε τὴν ἐξωτερικὴν του περιβολὴν (ράσον, καλυμμαύχι) καὶ τὸν ἐνέδυσε μὲ τὰ ἀρχιερατικά του ἄμφια. Τὸ πρῶτον ἦτο τὸ λεγόμενον στιχάριον μὲ ὕψασμα ραβδῶν καὶ χρωματιστόν, εἶχε δὲ καὶ μικρὰς ταινίας, καθὼς ἔχουν καὶ τὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν. Κατόπιν περιεβλήθη τὸ ἐπιτραχήλιον, τὴν ζώνην καὶ ἐπιμάνικα· ἔπειτα τὸ ἐπιγονάτιον, τεμάχιον τετράγωνον, τοῦ ὁποῦ ἐκάστη γωνία ἔχει μῆκος ἡμίσεως ποδός, κρέμαται δὲ ἀπὸ τὴν ζώνην καὶ φθάνει μέχρι τοῦ γόνατος. Εἶτα ἔθηκαν εἰς αὐτὸν τὸ ὠμοφόριον, πλάτους ἡμίσεος ποδός (σατέν βελούρ), τιθέμενον ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ σχηματίζον μὲ τὰ δύο ἄκρα σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἐπειτα ἔθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μίτραν, μερικὰ κοσμήματα εἰς τοὺς δακτύλους καὶ ἄλλα ἀπαιτούμενα διὰ μίαν τοιαύτην τελετὴν. Τὰ κοσμήματα καὶ τὰ ἄμφια εἶχον ἀξίαν καὶ εὐάρμοστα ἐτύγγανον διὰ τὴν ἀρχαιότητά των. Τοιοῦτοτρόπως ἐνδυσθεὶς ὁ πατριάρχης ἐβάδισε μετὰ τῶν ἱερέων πρὸς τὸ ἱερόν βῆμα πρὸς τέλεισιν τῆς θείας λειτουργίας.

Ἐνα ἐμπόδιον παρουσιάσθη, καί τι ἀπὸ τὸ ὁποῖον πολὺ πειράζονται οἱ Ἕλληνας· ὁ πρέσβυς εἶχεν ἕνα πολὺ ὠραῖο σκυλλάκι τὸ ὁποῖον τὸν συνώδευεν ὁπουδήποτε ἐκτὸς εἰς τὸν πασῶν (βεζίρην). Οἱ Ἕλληνας δὲν ἀνεχονται κατὰ τὴν λειτουργίαν τὴν εἴσοδον σκύλλων ἢ ἄλλων ζώων εἰς τὸν ναόν· διὰ τῶν διερμηνέων του ἐδηλώθη εἰς τὸν πρέσβυν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τὸ σκυλλάκι διὰ νὰ ψαλῆ εὐπρεπῶς ἡ λειτουργία. (Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐγγίσῃ τὸν σκύλλον, διότι θὰ τὸν ἐδάγκανε, ἐδέησε νὰ φέρουν ἀπὸ τὴν κατοικίαν τοῦ πρέσβεως τὸν ὑπηρέτην του, ὁ ὁποῖος θέσας φίμωτρον εἰς τὸ στόμα τοῦ σκύλλου τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν πρεσβείαν). Τοιοῦτοτρόπως ὁ πατριάρχης εἰσῆλθεν εἰς τὸ

ἄγιον Βῆμα, χωρισμένον ἀπὸ τὸν χορόν, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέρχεται μόνον ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ὑπηρετῶν αὐτῶν, καθότι ὅλοι οἱ ἱερεῖς ἢ μοναχοὶ εἶναι εἰς τὰ δύο μέρη τοῦ χοροῦ, ὡς εἶναι οἱ κανονικοὶ εἰς τὰς ἰδικὰς μας ἐκκλησίας, ὅχι καθήμενοι καθὼς ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ἰστάμενοι ἐπὶ ποδός, σιτηριζόμενοι ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν στασιδίων των, τὰ ὁποῖα πρὸς τὴν σκοπὸν τοῦτον εἶναι ὑψηλά. Καὶ οἱ ἐγκριτώτεροι ἐνορῆται εὐρίσκονται ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ (νηός) (στὸν σολέαν) ἢ ἰστάμενοι ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς ἐκκλησίας ἢ σιτηριζόμενοι εἰς τὰ στασιδία καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι. Αἱ γυναῖκες εἰς ὑψηλὰ ἀετώματα πέριξ τῆς ἐκκλησίας καὶ βλέπουσι χωρὶς νὰ βλέπωνται ὑπὸ τῶν ζηλοτύπων. Ὁ πατριάρχης ἀρχίσας τὴν λειτουργίαν ἐστράφη ἐκ τῆς Ἁγίας Τραπέζης πρὸς τὸν λαὸν τρεῖς κίμωνων τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνουσιν ὅλοι ὑποκλινόμενος ὁ πατριάρχης μέχρι τοῦ ἐδάφους, ἠγέρθη κατόπιν φέρων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν λειτουργίαν. Ἡ λειτουργία καὶ ὅλοι αἱ προσευχαὶ ἀπαγγέλλονται εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ· ὅλα τὰ ἀνατολικά ἔθνη τελοῦσι τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ. Ἰπάρχουσι δὲ κανοῦντοί (παιδιὰ τοῦ χοροῦ) οἱ ὁποῖοι κρατοῦντες τὸ βιβλίον τῶν ἀκολουθιῶν κανοναρχοῦσι μεγαλοφώνως, τρέχοντες εἰς τὸν ἕνα χορὸν καὶ κατόπιν εἰς τὸν ἄλλον ὅπου ψάλλουσιν ἱερεῖς ἢ καλόγηροι. Κατόπιν κάμνει λόγον περὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, περὶ τῆς μεγάλης εἰσόδου καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς κρατῶν ἐπὶ κεφαλῆς τὰ τίμια δῶρα ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ... Κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν τιμῶν δῶρων δὲν γονυπετοῦσιν ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ ὑποκλίνονται ἀπαγγέλλοντες εὐχὰς. Ὁ πατριάρχης θέτει τὰ τίμια δῶρα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Κοινωνεῖ... (Ἐνταῦθα, ὅπως καὶ ἀλλοῦ, πρέχει λεκανοσπασμένης πληροφορίας, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἁγίου ἄρτου μετατρέπεται εἰς τεμάχια μικρὰ διὰ τὸ ἐκκλησίασμα) (ἀντίδωρον). Οἱ Ἕλληνας δὲν γονυπετοῦσι κατὰ τὴν λειτουργίαν παρὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Περὶ τῆς κοινωνίας τῶν μικρῶν παιδιῶν καὶ τῶν γυναικῶν λόγον κάμνων σημειώνει ὅτι αἱ γυναῖκες κοινωνοῦσιν ἐντὸς τοῦ γυναικωνίτου ὅπου καὶ ἐξομολογητήριον ὑπάρχει διὰ νὰ ἐξομολογηθῶσι πρὸ τῆς κοινωνίας. Ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀλληλοσπασμοῦ ἐν τῷ ναῷ μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ φιλήματος ἐπὶ τῶν δύο παρεῶν· τὸ τοιοῦτον γίνεται κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ἑορτάς. Ὁ πατριάρχης μετὰ τὸν καθαγιασμόν τῶν δῶρων εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, εὐλογεῖ τὸν λαὸν ὑποκλινόμενος ἐδαφιαίως, κάμνων καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καθ' ὃν τρόπον ἤδη ἐλέχθη.

Περαιτωθείσης τῆς λειτουργίας, ὁ πατριάρχης ἀπεδύθη τὴν στολὴν τὴν πατριαρχικὴν. Ὁ πρέσβυς καὶ ὁ πατριάρχης ἀλληλοεθωπήθησαν, ἐξέφρασαν ἀμοιβαίως εὐχαριστίας καὶ ἀλληλοεπηνέθησαν. Ἡὐχαρίστησεν ὁ μὲν πρέσβυς, διότι προσεκλήθη εἰς τὴν λειτουργίαν, ὁ δὲ πατριάρχης ἠὐχαρίστησε τὸν πρέσβυν, διότι παρέστη εἰς αὐτήν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεχωρίσθημεν, ἂν καὶ ὁ πατριάρχης ἔπραξε τὸ πᾶν διὰ τὴν κρατήσῃ τὸν πρέσβυν τὴν γευματίσῃ μαζί του, ἐκεῖνος δι' αἰτίαν τινὰ ἐξήτησε συγγνώμην καὶ ἐκ νέου ἀνέλθομεν εἰς τὸ Πέραν.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

